

RÖVID HOZZÁSZÓLÁS EGY HOSSZÚ KRITIKÁHOZ

Az *Irodalomtörténeti Közlemények* legutóbbi (LVII. évf. 1—4. sz.) számában Debreczeni Ferenc elvtárs nagyterjedelmű és igen érdekes kritikát írt az én *Csiky Gergely* című tanulmányomról, amely a Nagy Magyar Írók sorozatban jelent meg. A bíráló nem egy állításával egyetérték — legfőképpen természetesen azokkal, amelyekben ő egyetért az én tanulmányomban írottakkal — és még a kifogásoló megállapítások egyik-másikát is magamévá teszem *kiszakítva a kritika egészéből*. (Pl. teljesen igaza van abban, hogy elhanyagoltam Csiky dramaturgiai műveinek értékelését és ez komoly hiányosság, esetleg még az *Atlasz család* Debreczeni-féle ellenértékelésével is lehetne pró vagy kontra vitatkozni). Ámde a kritika néhány elvi és módszerbeli szempontjával nem tudok sehogyan sem egyetérteni, és éppen ezért kell néhány megjegyzést fűzni Debreczeni elvtárs számomra megtisztelően terjedelmes bírálatához, azaz a bírálat egyes pontjaihoz.

Ha az ember végigolvassa ezt a tanulmányoszerű kritikát, egészen az utolsóelőtti bekezdésig az a vélemény alakulhat ki, hogy a recenzensnek *tulajdonképpen* nem tetszett a mű, amelyről beszámol. Ha viszont eljut a végső bekezdésig, akkor hőkentén állapítja meg az előbbieket után, hogy a mű *tulajdonképpen* nagyon tetszett a recenzensnek. Ha pedig mind a kettő igaz, akkor minden bizonnyal sok minden tetszett neki és sok minden nem. De kétféle véleményét kétféle módszerrel közölte az olvasóval. Ami tetszett, azt a bíráló taxatívén felsorolta — és lett belőle egy hosszú bekezdés. Ha ugyanígy taxatívén sorolta volna fel mindazt, amit kifogásol, akkor csupán egy rövid bekezdésre futotta volna, ámde ő a kifogásolt dolgokat bőszegesen elemzi és így egy hosszú tanulmány lesz belőle. Ily módon a kritika nem tükrözi a kritikus véleményének tényleges arányait. Mert vagy itt is, ott is felsoroljuk azt, amivel egyetértünk és amivel vitába szállunk, vagy mind a két véleménycsoportot bőven kifejtjük. Másként torz képet adunk a megbírált műről, *de még saját véleményünkről is*. (Itt meg kell jegyezni, hogy a recenzió még csak ki sem tér a megbírált tanulmány két — szerintem — igen lényeges részletére, nevezetesen az *újromantika bírálatára* és a *francia dráma dramaturgiájának összefoglalt történetére*, s így az olvasó nemcsak azt nem fogja megtudni a kritikustól, hogy az ezekben foglalt megállapításokról mi a véleménye, hanem még azt sem, hogy ezekről a kérdésekről egyáltalában szó esik a szóbanforgó tanulmányban.)

Teljesen érthetetlen a számomra, hogy recenzens miért állítja szembe az én általam sokat emlegetett Csiky-féle polgári magatartást és az ő általa ezzel szemben felhozott »liberális társadalmi állásfoglalást« (lásd 374. lap). — Vagyis, ahol én azt állítom, hogy Csiky szemlélete polgári, ott Debreczeni elvtárs azt állítja, hogy »dehogyan polgári, sőt liberális« (Ez az idézőjel persze tőlem származik, ő nem ezekkel a szavakkal, csak ezzel az értelemmel mondja.) — Dehát — kérdem én recenzensőt — a liberális társadalmi álláspont talán nem polgári magatartás? Miért vitatkozik velem abban, amiben egyetértünk? — Továbbá: ha egyszer elismeri, hogy én rámutatok Csiky megalkuvásaira, akkor miért veti a szememre, hogy nem mutatok rá? — Általában — nem egyszer úgy kifogásol, mintha én mást állítottam volna, mint ő. Az ellen nincs kifogásom, hogy olyan dolgokat is számonkér, amelyeknek csak az én általam is sürgetett monográfiában lenne a helye (pl. a valóban szükséges, de nem ebbe a műfajba való bőszegés elemzéseket), de ha számonkéri, akkor miért ismeri el, hogy itt egy merőben más műfajról van szó. Hiszen az én tanulmányom célja a már-már elfelejtett nagy író emlékének felelevenítése és műveinek megszerettetése volt.

Eszembe sem jut vitába szállni az egyes művek eltérő értékelésével. Itt az olvasónak az a dolga, hogy vegye a kezébe magát Csikyt és olvassa el. Ámde itt van a lényeges különbség: *az én tanulmányomnak az volt a célja, hogy rábeszélje az embereket, olvassák Csikyt, hogy rábeszélje a színházakat, újítsák fel Csikyt* (nem is volt eredménytelen szándék ez, talán jelentősen hozzá-

járult ahhoz a tényhez, hogy az elfelejtett nagy írónak egyszerre több színművét is elővették színházaink és a Nemzeti Színház a »Buborékok«-at próbálja, a Szolnoki Színháznak a »Mukányi« van műsortervébe illesztve és tudtommal még más vidéki színház is készül Csiky-felújításra). Debreczeni elvtárs kritikájának azonban mintha az volna a kicsengése, hogy ne olvassuk, ne adjuk Csiky-t. A bírálat végső bekezdéséből azt szűrheti le az olvasó, hogy az én tanulmányom — ha nem is mindenütt igaz — igen érdekes olvasmány, érdemes kézbevenni, de magát Csikyt már nem érdemes olvasni, mert az én ajánló soraim után családást fog okozni az olvasónak.

Ezt az álláspontot azután végleg helytelennek tartom. Nekem igazán nincs kifogásom az ellen, ha a kritikus megmondja, hogy mi nem tetszik neki az én írásomban, de nagyon kérem Debreczeni elvtársat, ne beszéljen le senkit Csiky Gergelyről. Örüljünk, hogy végre kezdik tudomásul venni drámairodalmunknak ezt a klasszikusát és legyünk büszkéek rá, hogy élt és a miénk.

Hegedűs Géza

VÁLASZ HEGEDŰS GÉZÁNAK

Hegedűs Géza »Hozzászólásában« igen sajnálatosan nem Csiky írói értékelésének vitás kérdéseire szól hozzá, hanem a könyvről megjelent bírálat módszerével foglalkozik. Mint-hogy az *Irodalomtörténeti Közlemények*et elsősorban a magyar irodalomtörténet fontos kérdései és nem a könyvbírálat módszertanának megvitatására szánták, az alábbi válasz rövid lesz.

Hegedűs Géza nem veszi figyelembe, hogy könyvének bírálata nem általános jellegű, vagy népszerűsítő sajtóorgánumban, hanem a magyar irodalomtörténet kutatói és alapos ismerői számára kiadott folyóiratban jelent meg. A könyvet tehát az irodalomtörténeti kutatás fejlesztése szempontjából bírálta. Minthogy annak erőnye elsősorban a népszerűsítő módszer jó alkalmazása, hibái pedig elsősorban tartalmiak: helyes hogyha a bírálat bővebben és elemezve foglalkozott az irodalomtörténeti hibákkal és csak röviden sorolja fel a népszerűsítési erőnyeit. A könyv tehát tartalmilag »tulajdonképpen« nem tetszett — részeredményei ellenére sem, melyeket nem lehet a mű egészéből kiszakítva értékelni — népszerűsítő módszere pedig »tulajdonképpen« tetszett — ha fenntartással is.

Hegedűs Gézának igaza van abban, hogy a bírálat hibázott, mert meg sem említette az újromantika értékelését és »a francia dráma dramaturgiájának összefoglalt történetét.«* Főképp az előbbi mellőzése hiba, mert Csiky fejlődésének volt újromantikus korszaka — ha az sem Csiky életművében, sem az újromantika alakulásában nem is hozott eredményt. A francia dramaturgia áttekintése egyébként nem szükséges egy Csikyről írt népszerűsítő műben, még egy monográfiában sem feltétlenül, — csak kora francia dramaturgiájáé. Erről a bírálat — az adott vázlat legfőbb értékét jelentő »nagy jelenet«-elemzés elismerésénél (*HK.* i. szám. 375. l.) többet is mondhatott volna. A bírálatot az mentheti, hogy lényegében egyik részlet sem tartozik Csiky értékelésének főkérdéseire, melyekhez hozzászólni szándéka volt.

Ami a »polgári magatartás« és »liberális társadalmi állásfoglalás« állítólagos szembeállítását illeti, helyes volna, ha Hegedűs Géza figyelmesebben elolvasná a bírálat álláspontjaként idézett rész után közvetlenül következő sorokat: »Így mondja ezt el Hegedűs Géza is (110. l.), azonban ennek egyes művenkénti elemzését, megmutatását elmulasztja. Ezért igyekezett ez a bírálat elsősorban azokkal a művekkel foglalkozni, azokból kiemelni a liberális vonásokat, amelyeknél azt Hegedűs Géza elmulasztja, vagy jelentéktelennek tünteti fel.« (*HK.* i. szám., 374. l.) Ezenkívül a 369—70, illetve 375—76. lapokon világosan olvasható a bírálat Hegedűs Gézáétól eltérő álláspontja.

Végül: az ismeretterjesztő mű alapvető követelménye, hogy helyes ismereteket terjesszen. Ezért a bírálat nem monográfiába illő elemzéseket kér számon, mégcsak az alapos népszerűsítő íráshoz szükséges előkészítő kutatásokat sem, de következetesen számon kéri az egyes műveknek és Csiky alakjának helyes értelmezését. (Nem az elemzések *bőségét*, de azok *alaposságát*.) Nem helyes úgy megszerettetni egy író, hogy elsiklunk egyes műveinek hibái fölött. Ha valaki ilyen »népszerűsítés« nyomán olvas el egy Csiky-darabot, megtörténhet, hogy az nem fog neki tetszeni. Nem azért, mert nem jó, nem tartozik egészében, vagy részeiben irodalmunk értékei közé, de mert nem az a remekmű, aminek Hegedűs Géza állítja, s elmege a kedve a még nem olvasott művektől is.

Ha Hegedűs Gézának »eszébe sem jut«, hogy vitázzék az övétől eltérő értékeléssel, az általa is említett olvasókra vár, hogy véleményük kifejtésével elősegítsék Csiky műveinek helyes megítélését.

Debreczeni Feren c

* Utóbbi lásd: Hegedűs Géza: *Csiky Gergely*, 43—44. l.